17/11/2020

“Ορθόδοξη Θεολογία και Επιστήμη”

Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Θηβών και Λεβαδείας

Του Αρχιμ. Αλεξίου Σαμαρτζή

ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗ (Συνεργασία ή αντιπαλότητα;)

Η πρόσφατη και δύσκολη υγειονομική κρίση, με αφορμή την επιδημία ή κατά άλλους πανδημία του λεγόμενου κορωνοιού, ανέδειξε για μια φορά ακόμη μία «αντιπαλότητα» μεταξύ Εκκλησίας και Επιστήμης, με επίκεντρο το μέγα Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας.

Είμαι πεπεισμένος πως πρόκειται για μία ψευδοαντιπαλότητα και θα αναπτύξω κάποιες σκέψεις αξιοποιώντας τις θέσεις της Ορθόδοξης Θεολογίας αλλά και των Πατέρων της Εκκλησίας.

Στην Ορθοδοξία η αντίθεση -και σύγκρουση- πίστεως (ή Θεολογίας) και επιστήμης δεν είναι αυτονόητη. Πρόκειται για ψευδοπρόβλημα διότι και η Ορθοδοξία στην αυθεντική της έκφραση και πραγμά-τωση είναι επιστήμη, με διαφορετικό όμως γνωστικό αντικείμενο.

Η Ορθόδοξη Θεολογία είναι επιστήμη και μάλι-στα θετική, διότι έχει γνωστικό αντικείμενο και χρη-σιμοποιεί επιστημονική μέθοδο. Στην ορθόδοξη πα-ράδοση διακρίνονται δύο γνώσεις ή σοφίες (Απόστο-λος Παύλος, Ιάκωβος Αδελφόθεος ως τον Γρηγόριο Παλαμά και τον Ευγένιο Βούλγαρη κ.λπ.). Υπάρχει η γνώση του ακτίστου (= Θεός) και η γνώση του κτι-στού (= ο κόσμος ως κτίση και

δημιουργία). Η γνώ-ση του Θεού (θεογνωσία) είναι υπερφυσική και επιτυγχάνεται με την συνέργεια του ανθρώπου με τον Θεό. Η γνώση του κόσμου είναι φυσική και αποκτά-ται με την επιστημονική έρευνα. Μέθοδος της θείας γνώσης είναι η νήψη – κάθαρση της καρδιάς (Ψαλμ. 50, 12 – Ματθ. 5, 8). Θεολογία λοιπόν είναι η γνωσιολογία και γνώση του ακτίστου. Επιστήμη η γνωσιο-λογία και γνώση του κτιστού. Η γνώση στην επιστήμη της πίστεως ονομάζεται θέωση και είναι ο μόνος σκοπός της Ορθοδοξίας. Όλα τα λοιπά είναι μέσα προς αυτό το τέλος.

Η ορθόδοξη θεολογία διδάσκει ότι ο Θεός είναι η πηγή της ζωής, Αυτός έδωσε την ζωή σε όλα τα όντα και μέσα σε όλη την κτίση υπάρχουν οι μικροί «λόγοι», δηλαδή η άκτιστη ενέργεια του Θεού, πού δίνει την ζωή σε όλη την κτίση.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο μεγάλος ερευνητής βιολόγος Francis Collins ο οποίος μαζί με τον John Craig Venter έφθασαν στην αποκωδικοποίηση του ανθρωπίνου γονιδιώματος, καίτοι είχε αρχίσει απο τον αγνωστικισμό και την αθεΐα, έφθασε στο συμπέρασμα να πει ότι «ο Θεός της Βίβλου είναι επίσης ο Θεός του γονιδιώματος. Μπορεί να λατρεύεται στην Εκκλησία ή στο Εργαστήριο. Η δημιουργία Του είναι μεγαλοπρεπής, επιβλητική, περίπλοκη και όμορφη –και δεν μπορεί να μπει σε πόλεμο με τον εαυτό της. Μόνο εμείς οι ατελείς άνθρωποι μπορούμε να ανοίγουμε τέτοιες διαμάχες. Και μόνο εμείς μπορούμε να τίς πάψουμε».

Οι δύο γνωσιολογίες, κτιστού και ακτίστου, εργά-ζονται με διαφορετικά όργανα και γι’ αυτό τα μεταξύ τους όρια είναι ευδιάκριτα. Όργανο της επιστήμης της πίστεως δεν είναι η διάνοια, αλλά η καρδιά, που μπορεί να δεχθεί την ενοίκηση του ακτίστου, όταν η καρδιά καθαρθεί από τα πάθη και μπορεί να αναπτύ-ξει, ως υπερφυσικό όργανο του ανθρώπου, την νοερή της λειτουργία (= ενέργεια του νου στην καρδιά). Η παρατήρηση και το πείραμα, βασικές παράμετροι της επιστημονικής μεθόδου, υπάρχουν και στην επιστήμη της πίστεως.

Με δεδομένη λοιπόν την ύπαρξη κατά την Ορθοδοξία δύο γνώσεων είναι αδύνατη η σύγκρουση Ορθοδοξίας και Επιστήμης. Η σύγκρουση αποφεύγεται, διότι έργο της επιστήμης είναι η γνώση της ουσίας και των μηχανισμών λειτουργίας των όντων. Έργο ό-μως της Θεολογίας είναι η γνώση του Θεού, του δη-μιουργού τους. Η επιστήμη ασχολείται με το πώς ενώ η Θεολογία με το ποιος και γιατί (τελολογία).

Είναι ξεκάθαρο ότι η δημιουργία του κόσμου «εν αρχή» και η επί μέρους δημιουργία των όντων, ήτοι το δυνάμει και ενεργεία, η άμορφος ύλη, τα μόρια και η εξέλιξή τους, οι ποιότητες έγιναν με την προσωπική ενέργεια του Θεού, με τον δημιουργικό Του λόγο, που εισήλθε ευθύς εξ αρχής αθρόως στην ουσία των όντων. Από εκεί με την δημιουργική ενέργεια του Θεού προήλθε αυτή η ορμή και το φως

που περιέλουσε την κτίση και δημιούργησε τίς ποιότητες των ειδών. Φαίνεται ότι η επιστήμη διερευνά την κτίση, τα όντα, και η θεολογία οδηγεί τον άνθρωπο στον Θεό. Τότε σαφώς δεν συγκρούονται Θεολογία και Επιστήμη.

Θεολογία και Επιστήμη συνεργάζονται αρμονικά αφού και οι δύο αντιλαμβάνονται το ρόλο τους ως διακόνων, ως υπηρετών της ανθρωπότητας. Λέει χαρακτηριστικά ο Maltmann:«Χριστιανισμός και Επιστήμη έχουν γίνει σήμερα σύντροφοι στις δυσκολίες και τα προβλήματα κάτω από την πίεση της οικολογικής κρίσης και στην αναζήτηση διεξόδων στα κρίσιμα αδιέξοδα».

Ειδικότερα τώρα που η ραγδαία ανάπτυξη των Βιοεπιστημών και της Βιοτεχνολογίας δημιουργούν σε όλους ερωτήματα, είναι πολλοί που αποδέχονται τον πλατωνικό αφορισμό «Πάσα επιστήμη χωριζομένη αρετής, πανουργία και ου σοφία φαίνεται» και ομολογούν μαζί με τον Γρηγόριο τον Θεολόγο ότι «το καλόν ου καλόν όταν μη καλώς γένηται». Ο Αινστάιν γράφει:«η Επιστήμη χωρίς τη Θρησκεία χωλαίνει».

Πολλοί θεολόγοι δέχονται πως ο Θεός αποκαλύπτει σήμερα το νόημα της δημιουργίας μέσω της Επιστήμης κατά τον ίδιο τρόπο που αποκάλυψε το θέλημά Του μέσω άλλων ενεργειών Του στην Ιστορία. Από θεολογικής πλευράς η ανθρωπική αρχή που προσφέρει σήμερα μία συγκλίνουσα προοπτική στις διάφορες επιστήμες προς τη θεολογία έχει βάση της την Ενσάρκωση του Δημιουργού, την Ενανθρώπηση.

Ο άνθρωπος ως πρόσωπο (πλασμένος κατ’ εικόνα Θεού) ολοκληρώνεται μέσα στην Εκκλησία, κυρίως με τη συμμετοχή του στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας, που συνιστά και την ταυτότητά της. Η Θεία Ευχαριστία εικονίζει τη Βασιλεία του Θεού, φέρνει τα έσχατα μέσα στην ιστορία. Δεν νοείται Εκκλησία χωρίς την Θεία Ευχαριστία και το αντίθετο. Αυτό αν κατανοούσαν οι διάφοροι επιστήμονες που εμφανίζονται ως παντογνώστες στα διάφορα πάνελ των τηλεοπτικών καναλιών δεν θα έπαιρναν καμία θέση για το μείζον αυτό θέμα που, έτσι και αλλιώς, δεν άπτεται του γνωστικού αντικειμένου τους. Προφανώς αγνοούν ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία είναι θεανθρώπινος οργανισμός, δεν είναι μία ιδέα ή ένα σύμβολο, ή μία αόρατη μόνο θρησκευτική κοινότητα. Αυτό θα οδηγούσε σε μία νεστοριανίζουσα τοποθέτηση ακόμα και στο Μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Ο Χριστός δηλαδή είναι παρών σε κάθε ευχαριστιακή σύναξη, ως θεάνθρωπος και Κεφαλή της Εκκλησίας. Αυτό το Σώμα έχει και ορατές διαστάσεις, υπάρχει στο χώρο και στο χρόνο, δεν είναι εκτός του κόσμου αυτού. Η Θεία Ευχαριστία αποτελεί ακριβώς αυτό το σημείο της κοινωνίας μεταξύ των πιστών.

Για τους λόγους αυτούς θεωρούμε άστοχες τις αποφάσεις της Πολιτείας, διότι

στην ουσία είναι αντιεπιστημονικές, αφού προσεγγίζουν ορθολογιστικά και μόνο την συμμετοχή των πιστών στην Θεία Ευχαριστία, με αφορμή την διασπορά του κορωνοιού. Η εν λόγω απαγόρευση ενέχει μία ατομική θεώρηση του ανθρώπου και όχι ως ενός προσώπου που αποτελεί μέλος του Σώματος του Χριστού. Αυτή η απαγόρευση που συνδέεται με το ατομικό πρότυπο είναι ξένη προς την Ορθόδοξη Εκκλησιολογία και Παράδοση.

Οι Επιστήμονες θα πρέπει να προσεγγίσουν και εσχατολογικά τα διάφορα θέματα καλύπτοντας όλες τις πτυχές της ζωής, αφού ο άνθρωπος, εκτός από σώμα έχει και ψυχή και πνεύμα, κάτι που παραδέχεται και η σύγχρονη επιστήμη. Έτσι θα συμπορεύονται αρμονικά και ομαλά Επιστήμη και Θεολογία, αφού θα συμπληρώνει η μία την άλλη.

Ας μην επιχειρούμε, λοιπόν, αυθαίρετες εισπιδύσεις ο ένας στην Επιστή-μη του άλλου και ας σεβόμεθα τα πορίσματα της εκα-τέρωθεν έρευνας, που διεξάγεται με αυτοσεβασμό και ταπείνωση, διότι ο κόσμος μας δεν χρειάζεται μόνο τις φυσικές και ιατρικές επιστήμες, αλλά και την επιστήμη της θεώσεως, εφ’ όσον «ουκ επ’ άρτω μόνω ζήσεται ο άν-θρωπος»

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πίστη και Επιστήμη στην Ορθόδοξη Γνωσιολογία, π. Γεωργίου Μεταλληνού
Ορθόδοξη Πίστη και Φυσικές Επιστήμες, π. Γεωργίου Μεταλληνού
Η Ορθόδοξη Θεολογία ως Ιατρική Επιστήμη, Μητροπ. Ναυπάκτου κ. Ιεροθέου
Θρησκεία και Επιστήμη στις μέρες μας. Πορεία σύγκρουσης ή συμπόρευσης; Χωρεπισκόπου Αρσινόης Γεωργίου
Η πανδημία και η μετοχή στη Θεία Ευχαριστία, Ιωάννου Λότσιου, Δρ. Θ